

NOBEL

Olga Tokarczuk

**E M
P U S
I O N**

Suomentanut Tapani Kärkkäinen

WSOY

Olga Tokarczuk

Empusion

Kauhua keuhkoparantolassa

SUOMENTANUT
TAPANI KÄRKKÄINEN

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Teoksen sisältämät Görbersdorfa (nyk. Sokółowsko) ja sen ympäristöä 1900-luvun alkupuolella kuvittavat postikortit, postimerkit ja muu graafinen aineisto ovat peräisin kirjailijan arkistosta.

F I
L I

Kirjallisuuden vientikeskus FILI
on tukenut tämän kirjan kääntämistä.

Puolankielinen alkuteos
Empuzjon: Horror przyrodolecznicy

Copyright © 2022 Olga Tokarczuk, 2022

Suomenkielinen laitos
© Tapani Kärkkäinen ja WSOY 2024
Werner Söderström Osakeyhtiö
ISBN 978-951-0-50562-5
PAINETTU EU:SSA

*Maailmassa sattuu päivittäin asioita,
joita ei voi selittää tuntemillamme luonnon-
laeilla. Niistä puhutaan päivittäin niiden
tapahetkellä ja sitten ne unohtuvat,
ja sama mysteeri, joka toi ne esiin, vie ne pois,*

*ja salaisuus painuu unohduksiin. Sellainen laki koskee kaikkea sitä, mikä täytyy unoh-
taa, koska sitä ei voi selittää. Auringonvalossa näkyväinen maailma jatkaa normaalia kul-
kuaan. Kaikki vieras väijyy meitä varjoista.*

FERNANDO PESSOA, *Levottomuuden kirja*

Henkilöt:

Mieczyslaw Wojnicz

Vesi- ja viemäri- ja rakennustekniikan opiskelija Lembergistä

Longinus Lukas

Katolilainen traditionalisti, kymnaasinopettaja Königsbergistä

August August

Sosialisti, humanisti, klassinen filologi, kirjailija Wienistä

Walter Frommer

Teosofi ja salaneuvos Breslausta

Thilo von Hahn

Kaunotaiteiden ylioppilas Berliinistä,
maisemamaalauksen asiantuntija

Tohtori Semperweiß

Psykoanalyysistä kiinnostunut lääkäri Waldenburgista

Wilhelm Opitz

Görbersdorfin Herrainpensionaatin omistaja,
jonka eno palveli paavin sveitsiläiskaartissa

Raimund

Opitzin nuori apupoika

György

Berliiniläinen filosofi

sekä

Frau Weber ja Frau Brecht

Gliceria

Herri met de Bles

Klara Opitz, Wilhelmin vaimo

Sydonia Patek

Neiti Isohattu

Tomášek

Pyhä Emerentia

Tuntschit

Miilunpolttajat

Seinien, lattioiden ja kattojen nimettömät asukkaat

I.

Herrainpensionaatti

Nyt näkymä peittyy veturin päästämiin höyryhattaroihin, jotka jäävät lipumaan laiturille. Jotta voisi nähdä kaiken, on katsottava niiden alta, annettava harmaan sumun sokaista hetkeksi, kunnes katse, joka tästä ponnistuksesta syntyy, terävöityy ja muuttuu läpätunkevaksi, kaikkinäkeväksi.

Silloin näemme laiturin betonilaatat, hintelien kasvinlehtien reunustamat nelikulmiot, tilan joka hinnalla millä hyvänsä haluaa ylläpitää järjestyksen ja symmetrian.

Pian laatoille ilmestyy vasen kenkä, se on ruskeaa nahkaa, ei enää aivan uusi, ja kohta sen rinnalle tulee toinen, oikea; se näyttää ensimmäistäkin kuluneemmalta, kärki on naarmuilla, ja päällinahassa siellä täällä on pieniä, vaaleampia läiskiä. Kengät epäröivät hetken paikallaan, mutta sitten vasen ottaa askeleen eteenpäin. Liike paljastaa hetkeksi mustan puuvillasukan housunlahkeen alta. Musta toistuu myös auki olevan villakangastakin liepeissä; päivä on lämmin. Ruskeaa, nahkaista matkalaukkua pitelee pieni, kalpea ja veretön käsi, sen suonet ovat pullistuneet ponnistuksesta

ja osoittavat nyt kohti alkulähdettään jossain syvällä hihan uumenissa. Takin alta vilahtaa flanellikankainen pikkutakki, joka ei sekään ole sanottavan hyvälaatuinen, kaiken lisäksi se on rypyssä pitkän matkan jäljiltä. Siinä voi nähdä pieniä, vaaleita, tuntematonta alkuperää olevia tahroja, maailman akanoita. Paidan valkoinen kaulus, joka on napilla kiinnitetävää lajia, on selvästi äskettäin vaihdettu, sillä se on valkoisempi kuin itse paita ja muodostaa voimakkaan kontrastin matkalaisen kalpeille kasvoille. Vaaleat silmät, kulmakarvat ja ripset saavat kasvot näyttämään sairailta. Syvänpunaista länsitaivasta vasten piirtyessään tulijan koko hahmo näyttää huolestuttavasti siltä kuin olisi tullut tänne, näille apeille vuorille, suoraan tuonpuoleisesta.

Matkalainen kävelee yhdessä muiden tulijoiden kanssa kohti asemahallia, joka näyttää hämmästyttävän isolta seudun syrjäisyyteen nähden; hän eroaa muista kuitenkin siten, että kävelee kiireettä, jopa hidastellen, eikä kukaan tervehdi häntä, ei tule vastaan. Hän laskee matkalaukun kuluneelle kaakelilattialle ja vetää käsiinsä vuorilliset nahkahansikkaat. Niistä toinen, oikean käden hansikas, vaelttaa sitten nyrkkiin puristetun kämmenen mukana suulle ottamaan vastaan lyhyiden, kuivien yskähdysten paraatin.

Nuorimies kumartuu etsimään nenäliinaa taskustaan. Sormet koskettavat hetkisen verran paikkaa, jossa takin kankaan alla on passi. Jos keskitämme huomiomme vähäksi aikaa, näemme jonkun galitsialaisen virkamiehen satumaista käsialaa, jolla on täytetty asiakirjan kaikki sarakkeet huolellisesti: Mieczysław Wojnicz, katolilainen, Lembergin polyteknillisen korkeakoulun opiskelija, syntynyt vuonna 1889, silmät siniset, pituus tavanomainen, kasvot pitkänomaiset, hiukset vaaleat.

Kyseinen Wojnicz kulkee nyt aivan Waldenburgin kupeessa olevan Dittersbachin asemahallin halki, kävelee epävarmasti poikki synkän, korkean tilan, jonka ylimmillä kattolistoilla varmaankin asuu kaiku, ja tuntee, miten jonkun silmät tarkkailevat häntä odotushuoneen lippuluukkujen takaa. Hän tarkistaa ajan isosta kellosta – on jo myöhä, juna oli illan viimeinen Breslausta. Hän epäröi hetken ja menee sitten ulos, asemarakennuksen eteen, missä hän saman tien antautuu vuoristohorisontin epätasaisen, repaleisen linjan leveiden hartioiden syleilyyn.

On syyskuun puoliväli, mutta täällä, kuten tulija ihmisään panee merkille, kesä on jo kauan sitten päättynyt ja maassa on jo ensimmäisiä pudonneita lehtiä. Viime päivien on täytyntä olla sateisia, sillä lähes koko maiseman täyttää vielä kevyt usva, vain purot erottuvat sen läpi tummina vanoina. Wojnicz tuntee keuhkoissaan, että on tullut korkealle, ja se on hyvä asia hänen sairauden rasittaman ruumiinsa kannalta. Hän seisoo aseman rappusilla ja silmäilee epäluuloisesti kenkiään, joissa on ohuet nahkapohjat – hänen täytyy harkita talvikenkiä. Lembergissä kukkivat vielä asterit ja tsinniat, eikä syksy ollut vielä kenenkään mielessä. Täällä sen sijaan taivaanranta on niin korkealla, että kaikki muuttuu hämäräksi ja värit näyttävät räikeämmiltä, suorastaan rahanomaisilta. Silloin hänet valtaa tuttu melankolian tunne, niin kovin tyypillinen niille, jotka ovat vakuuttuneita pian koittavasta kuolemasta. Hän tuntee, että ympärillä levittäytyvä maailma on paperille maalattu koriste ja hän voisi tökätä sormensa tuohon mahtavaan maisemaan ja tehdä siihen reiän, joka johtaisi suoraan olemattomuuteen. Ja että se, olemattomuus, alkaisi virrata reiästä kuin tulvavesi ja saavuttaisi lopulta hänetkin, tarraisi häntä kurkusta. Hänen

täytyy puistella päätä saadakseen näyn katoamaan. Kuva hajoaa pisaroiksi ja putoilee lehdille. Onneksi tietä pitkin kolistelee häntä kohti kömpelön näköiset, kiesejä muistuttavat hevossaunut. Niissä istuu hoikka, pisamanaamainen poika, jolla on kummallisen näköiset vaatteet. Hänellä on armeijamallinen suikka hupsusti kallellaan ja jonkinlainen sotilastakki, jonka alkuperää on vaikea määritellä, se ei näet muistuta Preussin asepukea, joka täällä olisi ymmärrettävä asu, eikä oikein mitään muutakaan. Mitään sanomatta poika pysähtyy Wojniczin eteen ja jotakin mutisten ottaa tämän matkatavarat.

– Kuinka voitte, hyvä mies? Wojnicz kysyy kohteliaasti koulusaksallaan, mutta odottaa turhaan vastausta; poika painaa suikan otsalleen ja osoittaa hänelle kärsimättömästi paikan vaunuissa.

Ja he lähtevät saman tien liikkeelle. Ensin pikkukaupungin mukulakiviä pitkin ja sitten tietä, joka lähtee viemään heitä pimeyteen vaipuvaa, mutkaista reittiä metsien ja jyrkkien vuorenrinteiden lomitse. Koko matkan heitä saattelee jossain lähistöllä virtaavan puron kohina ja tuoksu, joka saa Wojniczin tuntemaan levottomuutta: haisee kostealle aluskasvillisuudelle, mätäneville lehdille, ikuisesti märille kiville ja vedelle. Hän yrittää esittää ajurille jonkin kysymyksen, jonka kautta syntyisi jokin yhteys, vaikkapa että miten kauan matka kestäisi, miten poika tunnisti hänet asemalla tai mikä hänen nimensä on, mutta poika ei edes vilkaise taakseen, vaikenee vain. Pojan oikealla puolella roikkuva kaasulyhty valaisee toisen puolen hänen kasvoistaan, joiden profiili muistuttaa murmelin, tuon vuorilla elävän jyräjän, kuonoa, ja Wojnicz päättelee, että ajuri on joko kuuro tai hävyttömän epäkohtelias.

Lopulta, noin kolmen vartin päästä, he tulevat ulos metsän varjosta ja saapuvat hämmästyttävän laakeaan laaksoon, ylängölle joka odottamatta aukeaa metsäisten vuorten keskelle. Taivas on jo sammumassa, mutta vielä saattaa nähdä huikaisevissa korkeuksissa piirtyvän taivaanrannan, joka kuristaa jokaisen tänne alangoilta saapuvan tulijan kurkkua.

– Görbersdorf, ajuri yhtäkkiä sanoo poikamaisella, yllättävän korkealla äänellä.

Mutta Wojnicz ei näe mitään, ei mitään muuta kuin edessään levittäytyvän sankan pimeyden, jota kokonaisina siivuina irtoilee vuortenseinämistä. Vasta sitten, kun silmät alkavat tottua siihen, heidän eteensä ilmestyy yhtäkkiä maasilta, jonka alitse he ajavat kylään, ja sitä seuraa valtava, punatiilinen rakennus ja sitten muita, pienempiä taloja, katu ja peräti kaksi kaasulyhtyä. Tiilirakennus osoittautuu oikeaksi kolossiksi, ja vaunujen liike nostaa pimeydestä esiin valaistujen ikkunoiden sarjan. Valo niissä on likaisenkelmainen. Wojnicz ei saa katsettaan irti tuosta yllättävästä, mahtipontisesta näystä ja katselee vielä pitkän matkaa sen perään, kunnes rakennus vajoaa pimeyteen kuin valtava höyrylaiva.

Nyt vaunut kääntyvät kapealle sivutielle, ajavat puronvartta pitkin ja ylittävät sillan, jolla pyörät saavat aikaan laukauksia muistuttavan paukkeen. Lopulta vaunut saapuvat isolle, arkkitehtuuriltaan mitä eriskummallisimmalle puurakennukselle, joka tuo mieleen tulitikkutalon – niin paljon siinä on verantoja, parvekkeita ja terasseja. Ikkunoista loistaa miellyttävä valo. Toisen kerroksen ikkunoiden alla on paksusta pellistä leikattu kaunis kyltti, johon on goottilaisin kirjaimin kirjoitettu:

Gästehaus für Herren

Wojnicz nousee vaunuista huojentuneena ja vetäisee keuhkoihinsa aimo annoksen tuota uutta ilmaa, jonka sanotaan parantavan vaikeimmatkin tautitilat. Hän taitaa kuitenkin tehdä sen liian pikaisesti, sillä hän saa niin rajun yskänpuuskan, että hänen on otettava tukea sillankaiteesta. Siinä yskiessään hän tuntee lahon puun viileyden ja epämiellyttävän liukkauden, ja myönteinen ensivaikutelma haihtuu. Hän ei voi estää palleansa rajua kouristelua, ja hänet valtaa suunnaton pelko, että hän tukehtuu juuri nyt, että tämä on viimeinen kohtaus. Hän yrittää torjua pakokauhun siten kuin tohtori Sokolowski on häntä neuvonut: ajattelemalla kukkaniittyä ja auringon lämpöä. Hän tekee kaikkensa, vaikka silmät valuvat vettä ja kasvot punehtuvat. Hänestä tuntuu kuin hän kohta yskisi ulos sielunsa.

Mutta silloin hän tuntee olallaan rutistuksen, ja kohta sen jälkeen pitkä, roteva ja harmahtavatukkainen mies ojentaa hänelle kätensä. Wojnicz näkee kyyneltensä läpi miehen ruusunpunakat, terveet kasvot.

– No niin, herra hyvä. Otetaanpa nyt itseä niskasta kiinni, mies sanoo itsevarmasti ja leveästi hymyillen, tavalla joka herättää yskänpuuskasta häidin tuskin selvinneessä vieraassa halun painautua häntä vasten ja antaa taluttaa itsensä sänkyyn kuin lapsen. Niin juuri. Lapsen. Sänkyyn. Hieman nolona vieras nostaa toisen käsivartensa miehen harteille ja antaa viedä itsensä savuntuoksuisen eteisen läpi matolla verhottuja, pehmeitä portaita pitkin yläkertaan. Tilanne tuo etäisesti mieleen painin, tuon miehisen urheilulajin, jossa kovat ruumiit puskevat toisiaan vasten, hankaavat ja iskeytyvät, mutta eivät tehdäkseen toiselle pahaa, vaan päinvastoin, osoittaakseen urheilun tekosyyyn turvin hellyyttä ja sitoutumista. Vieras antautuu vahvojen käsivarsien varaan

ja sallii viedä itsensä toisessa kerroksessa olevaan huoneeseen, panna istumaan vuoteelle ja riisua takin ja villapaidan.

Wilhelm Opitz – niin mies esittäytyy samalla kun osoittaa sormella rintaansa – peittelee hänet villahuovalla ja ottaa ovenrakoon ilmestyneistä käsistä kupin, jossa on kuumaa, maukasta lihalientä. Mieczysławin siemaillessa juomaa Wilhelm Opitz nostaa sormensa ylös (silloin Wojnicz tajuaa, miten olennainen osa Wilhelmiä tuo sormi on) ja sanoo pehmeällä, hiukan hassunkurisella saksalla:

– Minä kirjoitin tohtori Sokołowskille, että teidän tulisi ehdottomasti pitää tauko Breslaussa. Matka on ihan liian pitkä ja raskas. Mitä minä sanoin.

Lihaliemi levittäytyy miellyttävänä lämpönä Wojniczin ruumiiseen, eikä miespolo edes tiedä, milloin nukahtaa. Olemme hänen seuranaan vielä hetken ja kuuntelemme hänen rauhallista hengitystään; iloitsemme siitä, että hänen keuhkonsa ovat rauhoittuneet.

Huomiomme kiinnittyy sitten teränohueen valokuovaan, joka lankeaa huoneeseen käytävältä ja pysähtyy sängyn alla olevaan posliiniseen pottaan. Meitä vetävät puoleensa lattialautojen raot – ja niihin me katoamme.

Varttia vaille seitsemän Wojnicz heräsi torvensoittoon eikä kyennyt muutamaa hetken muistamaan, missä on. Sävelmä soitettiin selvästi nuotin vierestä, ja se huvitti Wojniczia ja sai hänet hyvälle tuulelle. Melodia tuntui tutulta ja sen yksinkertaisuus suorastaan nerokkaalta, joltakin, mikä on aina ollut ja tulee aina olemaan.

Mieczysław Wojnicz koostui vioista, joista parhaiten perillä ei ollut hän itse, vaan hänen isänsä January Wojnicz, eläkkeellä oleva virkamies ja tilallinen. Hän hallinnoi poikansa vikoja mitä asiantuntevimmin, vakavasti ja tahdikkaasti, ja kohteli pojan muodossa haltuunsa uskottua omaisuuttaan vastuullisesti ja – toki – rakkaudella, josta tosin puuttui kaikkinaisen sentimentaalisuus ja ”naismainen tunteilu”, joita hän niin vihasi.

Yksi näistä vioista, joiden syntymiseen isä itse oli tietyllä tapaa osallinen, oli pojan liioiteltu pelko siitä, että häntä katsellaan salaa. Nuori Wojnicz näet omisti paljon huomiota toisten katseille, hänen oli alati tarkkailtava, katseleeko joku häntä kulman takaa tai nurkasta, tai ikkunasta jonka verho on jäänyt raolleen, tai avaimenreiästä. Isän varovaisuus ja epäluuloisuus paisuivat pojassa pakkomielteeksi. Hänestä tuntui kuin vieraat katset olisivat olleet jotakin tahmeaa ja tarttuneet häneen kuin iilimadon pehmeä ja inhottava suuaukko. Siksi hän kaikissa huoneissa, joissa vietti yön, tutki ikkunaverhot aina tarkkaan, tukki avaimenreiän paperitollolla, tarkisti seinissä mahdollisesti olevat aukot ja lattialautojen raot, kurkisti jopa taulujen taakse. Pensionaateissa ja hotelleissa ajatus salakatselusta ei osoittautunut pelkäksi haihatteluksi, sillä kerran, kun nuori Wojnicz oli yöpynyt isänsä kanssa Varsovassa matkalla tapaamaan taas yhtä terveysasioiden spesialistia, hän oli löytänyt seinästä siististi kaiverretun reiän, joka oli yritetty saada piiloutumaan tapetin kuvioihin; hän oli tietenkin tukkinut reiän leivänsisuksesta tekemällään pallolla, ja kun hän aamulla oli koettanut ottaa selvää, mistä käsin ja kuka olisi voinut tarkkailla vieraita, hän oli tajunnut, että seinän takana oli henkilökunnan rappukäytävä. Eli sittenkin! Mistään

pakkomielteestä ei siis suinkaan ollut kysymys. Jotkut oikeasti harrastavat salakatselua, nauttivat siitä, että saavat katsella jotakuta, kun tämä ei ole tietoinen asiasta. Arvioida ja vertailla. Salaa tarkkailtu ihminen on puolustuskyvytön, hänestä tulee mistään mitään aavistamaton, voimaton uhri.

Herättyään Wojnicz ryhtyi saman tien kirjoittamaan isälleen viestiä, jotta tämä ei olisi huolissaan pojastaan. Viestiin tuli vain pari yksinkertaista sanaa, mutta kirjoittaminen kangerteli, käsi oli puuduksissa ja voimaton. Hän joutui kiinnittämään kaiken huomionsa kämmeneen, joka kuljetti lyijykynän terää nahkakantisen kirjelehtiön kermanvärisellä paperilla. Meitä tuo liike kiehtoo, pidämme siitä. Se muistuttaa niitä pyörtäviä muotoja ja spiraalinmuotoisia ornamentteja, jollaisia kastemadot kaivavat maan alle tai kaarnakuoriainen uurtaa puunrunkoon. Wojnicz istui lakanoiden välissä ja nojasi kahteen muhkeaan tyynyyn. Edessään hänellä oli nerokas huonekalu, eräänlainen pieni, jalaton pöytä. Sen alapuolelle oli kiinnitetty herneillä täytetty tyyny, jonka ansiosta taso asettui mukavasti kirjoittajan polville.

Ensin syntyi kaksi numeroa, joista muodostui luku 13, sitten suora viiva ja risti eli IX, ja sen jälkeen numerot 1913. Seuraavista kiemuroista tuli esiin sana ”Görbersdorf”, joka vahvennettiin pariin kertaan. Aivan erityisellä antaumuksella tehtiin ö:n pisteet. Sen jälkeen lyijykynä alkoi liikkua paperilla tasaisesti ja määrätietoisesti. Grafiitti rahisi ja paperi painui kuopalle kirjainten pyöreiden muotojen alla.

Huone oli vaatimaton, mutta mukavasti sisustettu. Sen kaksi ikkunaa antoivat kadulle ja talon edessä virtaavalle pienelle joelle, mutta näkymää peittivät ohuet, virkatut verhot. Toisen ikkunan edessä oli pyöreä pöytä ja kaksi mukavaa,

pehmustettua, hieman jo kulunutta tuolia, lähestulkoon nojatuolia; siinä oli halutessa miellyttävää lukea. Oven vasemmalla puolella oli vuode, jossa oli puinen, kauniisti koristeltu pääty, ja sen vieressä kaappi. Peilipöytä oli ovesta oikealle. Seinät oli päällystetty kangastapetilla, jossa oli leveitä, vaaleansinisiä raitoja, ja niiden ansiosta huone näytti korkeammalta ja tilavammalta kuin todellisuudessa oli. Seinällä riippui eksoottisia seutuja esittäviä tauluja: jänislauma ja hyeenalauma.

Mieczysław Wojnicz kuvaili matkavaikutelmansa lyhyesti puolaksi, muunsi tuhatyhdeksänsataa jalkaa metreiksi (hän sai lopputulokseksi lähes viisisataa) ja siirsi luvut hahmottelemaansa karttaan, joka kuvasi hänen matkaansa Lembergistä tänne. Lyhyet kommentit koskivat lähinnä matkalla nautittuja aterioita. Kohtaan ”Wrocław/Breslau” hän kirjoitti: ”Kurpitsakeittoa, pääruoaksi perunapyreetä silavanmurusten kanssa, kaalia ja kotletti, kuin meikäläinen porsaankyljys. Jälkiruoaksi vaniljaputinkia marengin kera sekä karhunvatukkakompottia, oikein maukasta.” Alle hän lisäsi: ”Hinta viisi markkaa.” Hän oli luvannut isälleen, että kirjoittaa joka päivä pari sanaa, mieluiten voinnistaan, mutta totta puhuen hän ei tiennyt, miten voi, joten hän lähetti Lembergiin ennemmin kuvauksia ruoasta tai maantieteellisiä havaintoja.

Ovelta kuului hiljainen koputus, ja ennen kuin hän ehti sanoa ”sisään”, nahkainen avokas työntyi oven ja pielen väliin auenneeseen rakoon ja työnsi oven varovasti auki, ja sen perässä tulivat hameen mustat laskokset, esiliinan pitsireunat ja aamiaistarjotin, joka päättyi nopeasti yöpöydälle. Avokas, pitsit ja esiliina katosivat yhtä nopeasti kuin olivat ilmestyneetkin, ja häkeltynyt Wojnicz ehti vain vetää peiton

päälleen ja änkyttää jotakin tervehdykseksi ja kiitokseksi. Hänellä oli niin kova nälkä, että vain ruoka kiinnosti häntä.

Vähän ajan kuluttua hän kirjoitti kaiken muistikirjaansa: kaksi kappaletta kovaksikeitettyjä munia viehkoissa fajanssi-kupeissa, peittoina kanaa esittävät huput, pari siivua savustettua lampaanmaitojuustoa, koristeena persiljaa, piparjuurenlehdelle aseteltu pallo erittäin keltaista voita, kipponen tuoksuvaa laardia ja pieni veitsi sen levittämistä varten, viipaloitu retiisi, korillinen erilaisia sämpylöitä, tummia ja vaaleita, aprikoosimarmeladia lasiastiassa, kupillinen paksua kaakaota ja pieni kannu kahvia.

Pisteen jälkeen muistikirja rasahti kiinni, ja Wojnicz söi hyvällä halulla kaiken, mitä tarjottimella oli, ja sitten, aterian vahvistamana, nousi vuoteesta. Hän heitti huovan selkäänsä, rahjusti matkalaukulleen, otti sieltä huolellisesti viikatun alusvaatekerran ja ryhtyi sitten aamupesulle. Ja kun hän hieroi kasvojaan pyyhkeellä, johon oli tarttunut kaikkialla pensioaatissa leijuva havuntuoksu, hänen silmiensä eteen palasi eloisana kuva heidän kotitalostaan maalla ja talvisaikaan ullakolla kuivatuista lakanoista, jotka Gliceria kantoi sinne ämpäreissä, kun ulkona satoi. Hänen mieleensä tuli myös kuva ullakosta, aina yhtä pölyisestä, ja näkymä, joka avautui sen pienistä, häränsilmiksi kutsutuista ikkunoista – kuva, jossa oli peltoja ja pieni puisto, sekä lahoavien tomaatin-, maissin- ja salkopavunvarsien kitkerä tuoksu. Ja joidenkin tavoittamattomiksi jäävien synestesian lakien mukaisesti kuva siirtyi ruumiinaistimuksiksi: vaatteiden karkeudeksi, kauluksen jäykkyydeksi, vastaprässättyjen housujen kulmikkuudeksi ja kovan nahkavyön puristukseksi. Ja juuri siellä, ullakolla, aina kun hän vain voi, aina kun hän oli jäänyt yksin ja oli hetken aikaa isän äkseerauksen

ulottumattomissa, hän riisuutui alastomaksi ja kietoutui satiiniseen pöytäliinaan, jonka reunoja kiersi pehmeiden tupsujen rivistö, ja tunsi, miten suloisesti tupsut hivelivät hänen sääriään ja reisiään, ja ajatteli, miten ihanaa olisi, jos he kaikki voisivat antiikin kreikkalaisten tapaan kulkea tuollaisissa pöytäliinoista tehdyissä kitoneissa. Nyt, tuota satiinitoogaa muistellen, hän puki vaatteet ylleen ja iloitsi huomattessaan olonsa vihdoin vahvaksi ja levänneeksi.

Me olemme nyt todistamassa, miten vaatteet kerroskerrokselta ilmaantuvat hänen hoikan vartalonsa peitoksi, kunnes lopulta hänen hahmonsä, aivan erilainen kuin eilisillan yskivä ja harmaakasvoinen nuorimies, seisoo käsi ovenrivalla, silmät kiinni, kuvitellen, miltä hänen hahmonsä näyttäisi nyt jonkun katselijan silmissä. Hän näyttää hyvältä – nuori ja hoikka, vaaleahiuksinen mies, jolla on herkät kasvopiireet, yllään harmaat, raidalliset housut ja ruskea, villakankainen pikkutakki. Hetken päästä hän avaa oven päättäväisesti.

Ei, meistä se ei ole pakkomielle, vaan korkeintaan viatonta yliherkkyyttä. Ihmisten pitäisi tottua tarkkailtuna olemiseen.

Wojnicz tuli alas noin kymmenen aikaan; hänelle oli sovittu lääkärin vastaanotto sanatorion päärakennuksessa.

Pienten, vain harvakseltaan sijoitettujen ikkuna-aukkojen takia talossa oli hämärää – se oli tyyppillistä vuoristoarkkitehtuurille. Alakerrassa oli soikea pöytä, jota peitti paksu, kuviollinen liina, sekä sohva ja joitakin tuoleja, ja seinän vieressä oli piano; yksittäiset sormenjäljet kiiltävässä kannessa sekä kellastuneiden nuottien pino kielivät vähäisestä

käytöstä. Vieressä riippuvassa hyllykössä oli kirjallisuutta lähiseudusta, hiihtoreiteistä ja nähtävyyksistä. Valtavassa, lasiovisessa astiakaapissa hohti valkeuttaan kaunis posliiniasiasto, jota koristivat sentimentaaliset kuvat paimenista ja lampaista.

– *Gemütlich*, Mieczysław kuiskasi itsekseen tyytyväisenä siihen, että oli muistanut saksan sanan, josta piti aivan erityisesti. Vastaavaa sanaa ei ollut hänen omassa kielessään. Viihtyisää? Mukavaa?

Hänen mieleensä tulivat tohtori Sokołowskiin sanat ajalta, jolloin tämä oli alkanut hoitaa häntä ja taistella hänen apatiaansa vastaan – tohtorin mukaan elämä tuli tehdä *herkulliseksi*. Niin juuri, herkulliseksi, se oli parempi sana kuin *gemütlich*, Wojnicz mietti, koska se ei viitannut ainoastaan tilaan, vaan myös kaikkeen muuhun: jonkun ääneen tai puhetapaan, siihen, miten istutaan nojatuolissa, miten kiedotaan huivi kaulaan tai pannaan keksit lautaselle. Hän veti sormeja pöydän pehmeää, oliivinvihreää plyysiä pitkin ja vasta hetken päästä kauhukseen huomasi ikkunan vieressä nojatuolissa istuvan hoikan miehen, jolla oli terävät, lintumaiset piireet ja teräslankaiset silmälasit isolla nenällä. Miestä ympäröi tupakansavupilvi. Hän oli aivan yhtä hämmennyksissään yksinäisyytensä paljastumisesta kuin Wojnicz mutta nousi seisomaan ja esittäytyi jokseenkin virallisesti, saksaksi, oudolla sleesialaisella korostuksella:

– Walter Frommer. Breslausta.

Wojnicz lausui hitaasti ja selkeästi oman etu- ja sukunimensä kaiketi siinä toivossa, että mies pystyisi painamaan ne heti mieleensä. He keskustelivat vähän aikaa, ja Frommer ehti kertoa, että käy Görbersdorfissa säännöllisesti hoidattamassa itseään, on käynyt jo kolmen vuoden ajan, eri pituisia

ajanjaksoja. Välillä hän palasi joksikin aikaa Breslauhun, mutta siellä hänen vointinsa aina heti huononi.

– Kas kun Breslau on joen varrella. Keväällä talojen yllä lentelee parvittain hyttysiä, pieniä, mutta aivan tavattoman kiukkuisia, ja ihmiset kärsivät reumatismista. Kesällä on mahdotonta istua puutarhassa, ja siksi valtion virkamiehet tulevat kaupunkiin vain lyhyeksi aikaa, pariksi vuodeksi, ja lähtevät sitten takaisin parempiin paikkoihin. Breslau on läpikulkukaupunki, Frommer sanoi, ja hänen äänessään kuului suru, aivan kuin hän olisi säälinyt kaupunkia. – Kaikki on sen veden syytä, se tunkee joka paikkaan... En meinaa kestää sitä ollenkaan...

Hän alkoi yskiä.

– Huomaatteko, alan yskiä jo pelkästä ajatuksesta.

Wojniczin katse siirtyi ikkunaan, jonka takana jokin iloinen seurue kulki parhaillaan ja purskahteli silloin tällöin nauruun. Hän ajatteli, että he nauroivat puolaksi, mutta ei osannut selittää itselleen syytä vaikutelmaansa. Matkaa oli sen verran, että hän ei kuullut sanoja.

– Aiotteko tekin muuttaa asumaan päärakennukseen? hän kysyi Frommerilta.

Hän arveli kysymyksen nostavan keskustelukumppanin kasvoille vähintään hymynkareen, mutta tämä suhtautuikin siihen vakavasti.

– Herra varjelkoon, Frommer huokaisi. – Siellä on aivan liikaa ihmisiä. Eikä sieltä näe mitään. Siellä ei saa tietää eikä oppia mitään. Elämä ihmispaljoudessa on pahempaa kuin vankila.

No niin, Wojniczille oli jo tainnut muotoutua mielipide Walter Frommerista: outolintu.

Molemmat miehet olivat ilmeisesti yhtä ujoja, sillä he jäivät nyt seisomaan vastakkain kiusallisen hiljaisuuden vallitessa;

»Me kuitenkin olemme sitä mieltä,
että kiinnostavimmat asiat ovat aina
varjossa, siellä minne ei näy.»

Syyskuussa 1913 puolalainen insinööriopiskelija Mieczysław Wojnicz saapuu Görbersdorfin parantolaan. Mieczysław toivoo vuoristoilman lievittävän tuberkuloosiaan. Päivät kuluvat kuunnellessa keuhkosairaiden miesten keskusteluja päivänpolttavista kysymyksistä: Puhkeaako Euroopassa sota? Mikä hallitusmuoto on paras? Onko demoneita olemassa? Keskustelu kääntyy yhä uudelleen olentoon, jonka vaikeaselkoisuudesta keskustelijat ovat yhtä mieltä: naiseen. Voiko nainen olla subjekti?

Mieczysławia askarruttavat myös paikalliset tarinat vuoriston oudoista tapahtumista. Parantolaakin varjostavat selittämättömät kuolemantapaukset. Millainen voima vuoristometsissä liikkuu, ja keiden katseen Mieczysław tuntee selässään?

»Olga Tokarczuk osoittaa jälleen kerran erinomaiset kirjalliset kykynsä ja erityisen näkemyksensä ihmisistä ja maailmasta.»

NEUE ZÜRCHER ZEITUNG

9 789510 505625

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-50562-5